

अध्याय 48

भक्तहरूको संकट निवारण:-

(1) शेवडे र (2) सपटणेकरका कथाहरू।

अध्याय प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिले कसैले हेमाड पन्तसँग साईबाबा गुरुमात्र हुनुहुन्थ्यो कि सद्गुरु? भन्ने प्रश्न गर्‍यो। यसको उत्तरमा हेमाड पन्त सद्गुरुका लक्ष्मणहरूको तल लेखिएका रूपमा वर्णन गर्दछन्।

सद्गुरुका लक्षणहरू:-

जो वेद र वेदान्त तथा अरू छ ओटै शास्त्रका शिक्षा प्रदान गरेर ब्रह्म विषयक मीठो व्याख्यान दिनमा पारंगत छ, त्यस्तै आफ्नो श्वासोच्छ्वास क्रियाहरू उपर नियन्त्रण गरेर सजिलैसँग मुद्रा (ध्यान मुद्रा) लगाई आफ्ना शिष्यहरूलाई मन्त्रको उपदेश दिई निश्चित अवधिमा यथोचित संख्याको जप गर्ने आदेश दिन्छ र केवल आफ्नो बोलीको चातुरीले उनीहरूलाई (शिष्यहरूलाई) जीवनको अन्तिम ध्येयलाई बताइ त दिन्छ, तर जसलाई स्वयं आत्मसाक्षात्कार भएको छैन, त्यो सद्गुरु होइन।

जो आफ्ना आचरणहरूद्वारा यो लोकको र परलोकका सुखहरूबाट विरक्तको भावनाको सृजना गरेर हामीलाई आत्मानुभूतिको रसास्वादन गराइदिन्छ तथा जो आफ्ना शिष्यहरूलाई क्रियात्मक र प्रत्यक्ष ज्ञान (आत्मानुभूति) गराइदिन्छ, त्यसैलाई “सद्गुरु” भन्दछन्। जो स्वयं नै आत्मसाक्षात्कारबाट ठगिएका छन् तिनीहरूले आफ्ना पछि लाग्नेहरूलाई कसरी अनुभूति गराउन सक्दछन् र। सद्गुरु सपनामा पनि आफ्ना शिष्यबाट कुनै लाभ (फाइदा), सेवा-सुश्रूषाको लालसा गर्दैनन्, किन्तु स्वयं उसको सेवा गर्न नै उद्यत रहन्छन् उनीहरूलाई

कहिल्यै पनि म कुनै महान् व्यक्ति हुँ र मेरा शिष्यहरू मभन्दा तुच्छ हुन् भन्ने परेको हुँदैन। बस उनीहरूलाई आफू जस्तै या ब्रह्मस्वरूप समझ्ने गर्छन्। सद्गुरुको मुख्य विशेषता यही हो कि उनीहरूका हृदयमा सदैव परम शान्ति रहिरहेको हुन्छ। उनीहरू कहिल्यै अस्थित या अशान्त हुँदैनन् र उनीहरूलाई आफ्नो ज्ञानको लेशमात्र पनि गर्व (घमण्ड) हुँदैन। उनीहरूको लागि राजा-रंक (गरीब), स्वर्ग-अपवर्ग (मोक्ष) सबै एकै समान हुन्छन्।

हेमाड पन्त भन्दछन् कि मलाई बितेका जन्मका शुभ संस्कारहरूका परिणामस्वरूप श्री साईबाबा जस्तो सद्गुरुका चरणको प्राप्ति तथा वहाँको कृपापात्र बन्ने सौभाग्य प्राप्त भयो। वहाँ आफ्नो यौवनकालमा (जवानी समयमा) चिलिमभन्दा बाहेक केही संग्रह गर्ने गर्नुहुन्नथ्यो। न वहाँका बालबच्चा थिए, न मित्र नै। न घरबार थियो न वहाँलाई कुनै प्रकारको आश्रय (आधार) नै प्राप्त थियो। उठार वर्षको अवस्थादेखि नै वहाँको मनोनिग्रह (मनलाई वश गर्ने काम) बडा विलक्षण (जान्ने नसक्ने किसिमको) थियो। वहाँ डरै नमानिकन निर्जन (मान्छे नभएको) ठाउँहरूमा घुम्नु हुन्थ्यो र अनि सधैं नै आत्मलीन (आफ्नै आत्मामालीन) रहनुहुन्थ्यो। वहाँ सदैव भक्तहरूको निःस्वार्थ भक्ति देखेर नै उनीहरूको इच्छानुसार आचरण गर्ने गर्नुहुन्थ्यो। वहाँको “म सधैंभर भक्तहरूकै पराधीन भएर रहन्छु” भन्ने भनाए थियो। जुनबेला वहाँ मनुष्य शरीरमा हुनुहुन्थ्यो र त्यसबेला भक्तहरूले जो अनुभव गरे, आज वहाँ समाधिस्थ हुनु भएपछि पनि वहाँको शरणागत भएकाहरूलाई त्यस्तै नै अनुभव भइरहेकै छन्। भक्तहरूले त केवल यति नै गरे पुग्दछ कि यदि उनीहरूले आफ्नो हृदयलाई भक्ति र विश्वासको दियो बनाएर त्यसमा प्रेमको ज्योति वाले भने ज्ञानज्योति (आत्मसाक्षात्कार) स्वयं प्रकाशित भएर उठ्ने छ। प्रेमको अभावमा सुखखा ज्ञान व्यर्थ छ। यस्तो ज्ञान कसैको लागि पनि लाभप्रद (फाइदा दिने) हुन सक्तैन। प्रेम भावमा कहिल्यै सन्तोष हुँदैन। यसैले हाम्रो प्रेम असीम र अटुट हुनु पर्छ। प्रेमको कीर्तिको गुणगान कसले गर्न सक्दछ, जसको तुलनामा सम्पूर्ण वस्तुहरू तुच्छ लाग्दछन्। प्रेमरहित पठन-पाठन सबै निष्फल हुन्छ। प्रेमाङ्कुर (प्रेमको दुसुरा)को उदय हुनासाथै भक्ति, वैराग्य, शान्ति र कल्याणरूपी सम्पत्ति संजिलैसँग नै प्राप्त हुन जान्छन्। जबसम्म कुनै वस्तुको लागि प्रेम उत्पन्न हुँदैन, त्यसबेलासम्म त्यसलाई प्राप्त गर्ने भावना नै

उत्पन्न हुँदैन। यसैले जहाँ व्याकुलता र प्रेम छ, त्यहाँ भगवान् स्वयं प्रकट भैदिनु हुन्छ। भावमा नै प्रेम अन्तर्निहित (भिन्नबसेको) हुन्छ र त्यही नै मोक्षको कारणीभूत (कारणस्वरूप) हुन्छ। यदि कुनै व्यक्तिले कलुषित (नराम्रो) भावले नै पनि कुनै सच्चा सन्तको चरण पकडियो भने ऊ अवश्य तर्न जाने छ। यो कुरा निश्चित छ। यस्तै नै कथा तल देखाइएको छ।

श्री शेवडे:-

अक्कलकोट (सोलापुर जिल्ला) का श्री सपटणेकर वकालतको अध्ययन गरिरहेका थिए। एकदिन उनको आफ्ना सहपाठी श्री शेवडेसँग भेट भयो। अरू अरू पनि विद्यार्थी त्यहाँ जम्मा भएर सबैले आ-आफ्नो अध्ययन सम्बन्धी योग्यताको आफू-आफूमा परीक्षण गरे। प्रश्नोत्तरबाट सबभन्दा कम अध्ययन श्री शेवडेको छ र उनी परीक्षामा बस्न अयोग्य छन् भन्ने कुराको जानकारी भयो। जब सबै मित्रहरूले मिलेर उनको ठिल्ली गरे अनि उनले भने- “मेरो अध्ययन अपूरो नै भए पनि म परीक्षामा अवश्य उत्तीर्ण हुन जानेछु। मेरा साईबाबा नै सबैलाई सफलता दिने हुनुहुन्छ। श्री सपटणेकरलाई यो सुनेर आश्चर्य लाग्यो र उनले श्री शेवडेसँग सोधे, “यी साईबाबा को हुन् जसको गुणगान गरिरहेका छौ”। शेवडेले उत्तर दिए-“वहाँ एउटा फकीर हो। वहाँ शिरडी (अहमद नगर) को एउटा मसजिदमा बस्ने गर्नुहुन्छ। वहाँ महान् सत्पुरुष हुनुहुन्छ। यस्ता अरू सन्त पनि हुन सक्तछन् तर वहाँ उनीहरूभन्दा उपल्लो खाले हुनुहुन्छ। जबसम्म पूर्वजन्मको शुभ संस्कार संचित (जम्मा भएको) हुँदैन, त्यहाँसम्म वहाँसँग भेट हुन दुर्लभ (मुश्किल) हुन्छ। मेरो त वहाँमाथि पूर्ण श्रद्धा छ। वहाँको श्री मुखबाट निकलेको वचन कहिल्यै झुटो हुँदैन। वहाँले नै मलाई म अर्को वर्षको परीक्षा अवश्य उत्तीर्ण हुनेछु भनेर विश्वास दिलाउनु भएको छ। मेरो पनि वहाँको कृपाले परीक्षामा अवश्य नै सफलता पाउने छु भन्ने अटल विश्वास छ। श्री सपटणेकरलाई आफ्ना मित्रको यस्तो विश्वास उपर हाँसो लाग्यो र त्यसको साथै श्री साईबाबाको पनि उनले ठिल्ली गरे। भविष्यमा जब शेवडे पूरै परीक्षामा उत्तीर्ण हुन गए, अनि भने सपटणेकरलाई यो जाने बडो आश्चर्य भयो।

श्री सपटणेकर:-

श्री सपटणेकर परीक्षामा उत्तीर्ण भएपछि अक्कलकोटमा नै रहन लागे र वही उनले आफ्नो वकालत आरम्भ गरे। दशवर्ष पछि 1913 मा उनको एउटै मात्र छोराको घाँटीको बिरामीबाट मृत्यु हुन गयो। त्यसबाट उनको हृदय विचलित भएर उठ्यो। मानसिक शान्ति प्राप्त गर्नको लागि उनले पंढरपुर, गाणगापुर र अरू अरू तीर्थ स्थानहरूको पनि यात्रा गरे। तर उनको अशान्ति पहिलेकै जस्तै नै बनिरह्यो। उनले वेदान्तको पनि श्रवण गरे, तर त्यो पनि व्यर्थ नै हुन गयो। अचानक उनलाई शेवडेका कुराहरू र श्री साईबाबाप्रति उनको (शेवडेका) विश्वासको संज्ञना भएर आये। यसैले मैले पनि शिरडी गएर बाबाको दर्शन गर्नु उचित छ भन्ने विचार उनले (सपटणेकारले) गरे।

उनी आफ्ना काण्छा भाइ पंडित रावको साथमा शिरडी आए। बाबाको दर्शन गरेर उनीलाई बडो प्रसन्नता भयो। जब उनले नजिकै गएर ढोगी शुद्ध भावनाले श्रीफल चढाए अनि बाबा रिसाउन लाग्नु भयो र भन्नु भयो-“यहाँबाट निक्लिएर गइहाल”। सपटणेकरको शिर झुक्यो र उनी केही हटेर पछाडि बस्न गए। उनी अब कस्तो किसिमले वहाँको (बाबाको) अगाडि उपस्थित हुनु पर्ने हो भन्ने यो कुरा जान्न चाहन्थे। कसैले उनीलाई बाला शिम्पीको नामको सुझाउ दियो। सपटणेकर उनीकहाँ (बाला शिम्पीकहाँ) गए र उनीसँग सहायता गर्ने प्रार्थना गर्न लागे। अनि उनीहरू दुबैजना बाबाको एउटा तस्वीर किनेर मसजिदमा आए। बाला शिम्पीले आफ्नो हातमा तस्वीर लिएर बाबाको हातमा दिएर सोधे, “यो तस्वीर कसको हो?”। बाबाले सपटणेकरतिर संकेत गरेर भन्नुभयो “यो त मेरो चार (साथी) को हो”। यो भनेर वहाँ हाँस्न लाग्नु भयो र त्यसको साथै सबै भक्त मंडली पनि हाँस्न लागे। बाला शिम्पीको ईशारामा जब सपटणेकर वहाँलाई (बाबालाई) ढोक्न गए, अनि त वहाँ फेरि “बाहिर निस्कहाल” भनी कराउन लाग्नु भयो।

सपटणेकरको विचारमा उनले अब के गर्ने होला भन्ने कुरा नै आएन। त्यसैले उनी दुबै हात जोडेर प्रार्थना गर्दै बाबाको अगाडि बसे। तर बाबाले भने उनीलाई तुरुन्तै बाहिर निकल्ने

आज्ञा दिनुभयो। यसबाट उनीहरू दुबैजना ज्यादै निराश भए। वहाँको आज्ञा कसले टार्न सक्दथ्यो र? आखिर सपटणेकर खिन्न हृदय लिई शिरडीबाट फर्केर गए। उनले मनमनै प्रार्थना गरे “हे साई! म हजूरसँग दयाको भिक्षा माग्दछु। कमसेकम मलाई भविष्यमा कुनै न कुनै बेला हजूरको श्री दर्शनको अनुमति मिल्न जाने छ भन्ने यति मात्र आश्वासन दिनुस्”।

श्रीमती सपटणेकर:-

एक वर्ष बित्यो तर पनि उनको (श्री सपटणेकरको) मनमा शान्ति आएन। उनी गाणगापुर गए, जहाँ उनको मनमा अरू धेरै अशान्ति बढ्न गयो। यसैले उनी विश्रामको लागि माढे गाउँमा पुगेर वहाँबाट काशी जाने निश्चय गरे। प्रस्थान गर्ने दुईदिन पहिले उनकी पत्नीलाई एउटा सपना भयो। सपनामा उनी गामो लिएर लक्कड शाहको कुवामा पानी भर्न गइरहेकी रहिछन्। त्यहाँ नीमको रूखको मुनि एउटा फकीर बसेका रहिछन्। उनको शिरमा एउटा कपडा बाँधिएको छ। फकीर उनीकहाँ आएर भन्न लागे- “मेरी प्यारी बच्ची! तिम्री किन व्यर्थ कष्ट उठाइरहेकी छौ। म तिम्रो गामो निर्मल पानीले भरिदिन्छु अनि त फकीरको डरले उनी खालि गामो लिएर नै फर्केर आइन्। फकीर पनि उनको पछि-पछि लागेर लागेर आए। यतिकैमा घबराहटमा उनको निद्रा भङ्ग भयो र उनले आँखा खोलिन्।

यो सपना उनले आफ्ना पतिलाई सुनाइन्। उनले यसलाई एउटा शुभ शकुन मानेर उनीहरू दुबै शिरडीको लागि रमाना भए। उनीहरू मसजिदमा पुग्दा बाबा वहाँ हुनु हुन्नथ्यो। वहाँ लेण्डीबाग जानु भएको थियो। वहाँ फर्कने प्रतीक्षामा उनीहरू वहीं बसिरहे। जब बाबा फर्कनु भयो अनि त वहाँलाई देखेर श्री सपटणेकरकी पत्नीलाई बडो आश्चर्य लाग्यो। किनभने सपनामा जुन फकीरको दर्शन उनले गरेकी थिइन्। तिनको आकृति बाबासँग हु-बहु मिल्दो-जुल्दो थियो। उनले अति आदरसाथ बाबालाई ढोगिन् र त्यही बसी-बसी वहाँलाई निहार्न लागिन्। उनको विनम्र स्वभाव देखेर बाबा अत्यन्त प्रसन्न हुनुभयो। आफ्नो पद्धति अनुसार वहाँ एउटा तेश्रो व्यक्तिलाई आफ्नो अनौठा ढंगले एउटा

कहानी सुनाउन लाग्नु भयो, “मेरा हात, पेट, शरीर तथा कम्मरमा धेरै दिनदेखि दर्द हुने गर्थ्यो। मैले अनेक उपचार गरें, तर मलाई केही फाइदा भएन। मलाई तिनबाट केही फाइदा नभएकाले म औषधिहरूबाट वाक्कै भएँ। तर अब मेरो सम्पूर्ण पीडा एकदम नै गएको देखेर मलाई अचम्म भइ रहेछ”। कसैको नाम लिइएको थिएनता पनि यो चर्चा स्वयं श्रीमती सपटणेकरको नै थियो। उनको पीडा बाबाले अहिले भन्नु भएझैं पूरै र उनी अत्यन्त प्रसन्न भइन्।

सन्तान दान:-

यसपछि श्री सपटणेकर दर्शनको लागि अगाडि बढे, तर उनीलाई पहिलेकै वचनबाट नै स्वागत भयो- “बाहिर निकल्हाल्” भनेर। यसपटक उनी बहुते धैर्य र नम्रता धारणा गरेर आएथे। आफ्ना पछिल्ला कर्महरूको कारणले नै बाबा मसँग अप्रसन्न हुनु भएको हो भन्ने कुरा उनले भने। त्यसैले अब आफ्नो चरित्र सुधार्ने निश्चय उनले गरे र बाबामसँग एकान्तमा भेट गरेर आफ्ना पछाडिका कर्महरूका लागि क्षमा माग्ने निश्चय गरे। उनले त्यसै नै गरे पनि। अनि अब जसै उनले आफ्नो शिर वहाँका श्रीचरणमा राखे, त्यसबेला बाबाले उनीलाई आशीर्वाद दिनुभयो।

अब सपटणेकर वहाँको चरण मिचेर बसेका मात्र थिए कि त्यसैबेला एउटी गोठाली आई र बाबाको कम्मर मिच्न लागी। अति त्यसपछि बाबाले सधैंको जस्तै। गरी एउटा बनियाँको कहानी सुनाउन लाग्नु भयो। जब वहाँले बनियाँको जीवनका अनेकौं परिवर्तन तथा उसको एउटै मात्र छोराको मृत्युको विवरण सुनाउनु भयो अनि सपटणेकरलाई बाबाले सुनाइरहनु भएको कथा मेरो आफ्नै त हो नि भन्ने लागेर आश्चर्य लाग्यो। उनलाई मेरो जीवनको प्रत्येक कुराको पत्ता बाबालाई कसरी लाग्यो भन्ने संझेर ज्यादै अचम्म लाग्यो।

अब उनलाई बाबा अन्तर्यामी हुनुहुँदो रहेछ, सबैको हृदयको पूरा पूरा रहस्य जान्नु हुने रहेछ भन्ने कुराको स्पष्ट जानकारी भयो। यो विचार उनको मनमा आएको अवस्थामा गोठालीसँग

वार्तालाप चालू राख्दै बाबाले सपटणेकरतिर संकेत गर्दै भन्न लाग्नु भयो- “यी भलाद्मी मैले यिनको छोरालाई मारिदिँ भनेर म माथि दोषारोपण गर्दछन् के म मानिसहरूको बच्चाहरूको प्राण हरण गर्छु ?। फेरि यी महाशय मसजिदमा आएर अब किन रुने कराउने गर्दछन्?। अब म एक काम गर्नेछु। म त्यही बालकलाई फेरि पनि यिनको पत्नीको गर्भमा ल्याइदिने छु”।

यति भनेर बाबाले आफ्नो वरद हात सपटणेकरको शिरमा राखेर उनलाई सान्त्वना दिँदै भन्नुभयो “यी चरण अधिक पुरातन तथा पवित्र हुन्। जब चिन्ताबाट मुक्त भएर म माथि पूरा विश्वास गरौला त्यसबेला नै तिमीलाई आफ्नो ध्येयको प्राप्ति हुन जानेछ। सपटणेकरको हृदय गद्गद् भयो। अनि आँसुका धाराले वहाँको चरण धोएर उनी आफ्नो बस्ने ठाउँमा फर्केर आए र त्यसपछि पूजाको तैयारी गरी नैवेद्य आदि लिएर उनी पत्नी सहित मसजिदमा आए।

उनी यस्तै किसिमले सधैं नैवेद्य चढाएर बाबाबाट प्रसाद ग्रहण गर्दैरहे। मसजिदमा अपार भीड हुँदा पनि उनी वहाँ गएर वहाँलाई बारम्बार ढोक्ने गर्दथे। एउटाको अर्कोसँग शिर ठोकिएको देखेर बाबाले उनलाई भन्नुभयो- “प्रेम तथा श्रद्धाद्वारा गरिएको एकै निमस्कारले नै (ढोक्ने नै) मलाई पर्याप्त (प्रशस्त) हुन्छ”। त्यसै रातमा उनलाई चावडीको उत्सव देख्ने पनि सौभाग्य प्राप्त भयो र उनलाई बाबाले पाण्डुरंगको रूपमा दर्शन दिनुभयो।

जब उनी भोलिपल्ट वहाँबाट प्रस्थान गर्न लागे, त्यतिबेला उनीलाई यस्तो विचार आयो “पहिले बाबालाई एक रूपियाँ दक्षिणा दिनेछु। यदि वहाँले माग्नु भयो भने अस्वीकार नगरिकन एक रूपियाँ अरु उपहार चढाउने छु। तैपनि यात्राको लागि बाँकी रकमले प्रशस्त हुनेछ।” जब उनी मसजिदमा गए र बाबालाई एक रूपियाँ दक्षिणा दिए, अनि त बाबाले पनि उनको इच्छा जानेर अरु एक रूपियाँ दक्षिणा उनीसँग माग्नुभयो। जब सपटणेकरले वहाँलाई सहर्ष दिए अनि त बाबाले पनि उनीलाई आशीर्वाद दिएर भन्नुभयो, “यो श्रीफल लिएर जाऊ र यसलाई आफ्नी पत्नीको काखमा राखेर निश्चिन्त भइ घर

जाऊ”। उनले त्यसै गरे र एक पर्षपछि नै उनीलाई एउटा छोरा प्राप्त भयो। आठ महिनाको बच्चा लिएर ती दंपती फेरि शिरडी आए र बाबाका चरणमा बालकलाई राखेर फेरि यस्तो प्रकारले प्रार्थना गर्न लागे- “हे साईनाथ! हजूरको ऋण हामीले कसरी चुकाई सकौंला? हजूरका चरणमा हाम्रो बारम्बार प्रणाम छ। हामी गरीब उपर हजूरले सदैव कृपा गर्दै रहनु होला। किनभने हाम्रो मनमा सुत्दा-उत्दा हर समय नजाने के के संकल्प-विकल्प उठ्ने गर्दछन् हजूरको भजनमा हाम्रो मन मग्न होओस्, यही आशीर्वाद दिनुहोस्”।

त्यो छोराको नाम “मुरलीधर” राखियो। पछि उनका दुई छोरा (भास्कर र दिनकर) अरू जन्मे। यस प्रकार सपटणेकर दम्पतिलाई बाबाको वचन कहिल्यै पनि असत्य र अपूर्ण निकलेन भन्ने अनुभव भयो।

श्रीसद्गुरु साईनाथमा अर्पण होस्।
मङ्गल होओस्।